

BX 890

T6

1856

v.1

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

81744

INCLYTVM . DOMINICIANI . ORDINIS . DECVS

FRANCISCE . GAYDE

QVEM

INSIGNIA . IN . REM . CHRISTIANAM . PROMERITA

AD . SACRAE . PYRPVRAE . HONOREM

NVPERRIME . EVEXERE

OPVS . ANGELICI . SODALIS . TVI

CVIVS . INSISTENS . VESTIGIIS

TANTAM . IPSE . IN . THEOLOGICIS . DISCIPLINIS

DOCTRINAE . FAMAM . INDEPTVS . ES

NOVIS . EXCVSYM . FORMIS

PRONO . LVBENTIQVE . ANIMO . EXCIPIAS

ID . TIBI

PETRVS . FIACCADORIVS . SISTIT

MVNVSCLVVM . DE . ARTE . SVA

008037

TYPOGRAPHUS LECTORI

S. D.

Duobus praecipuis Angelici Praeceptoris operibus, *Summa Theologica* et *Summa contra Gentiles* absolutis, tertium iis minime impar, si ratio habeatur juvenilis aetatis qua illud elucubratum fuisse per-
spectum est, alacri animo aggredimur. *Commentarium* loquimur in IV. *Libros sententiarum Petri Lombardi*, quod D. Thomas sub ipsum magisterii sui initium confecisse traditur. De hoc opere praeclara quae extant testimonia historicorum aliaque scitu digna enarrabit prologus qui Venetae editioni anni 1745 praefixus, curante doctissimo P. Joanne Maria de Rubeis, ut a nobis omittendus minime fuit, ita, coronidis loco, ad calcem hujus nostrae differendum, consultius duximus. Quam quidem Venetam editionem licet praecipue secuti fuerimus, attamen Romanam quoque jussu S. Pii V. P. M. editam prae

oculis habuimus, et, quoad P. Lombardi textum, etiam Parisiensem cl. J-P. Migne. Nonnunquam vitiosas lectiones ex criticae regulis emendavimus, ita tamen ut ne lectorem eae quoque laterent, quas expungendas iudicavimus. Ubi magis anceps locus sese obtulit, etsi certe corruptus, novam lectionem in textum invehere non audentes, illam ad pedes pagellae sub dubio proposuimus. Ad haec voces aliquot ad sensum elucidandum necessarias, sicubi suspicari licuit, amanuensium vel typographorum oscitantia omissas, parenthesibus interseruimus. Hos itaque labores nostros, candide lector, ut aequo animo accipias, nosque datam fidem exsolvere festinantes juvare non desinas, enixe rogamus.

Parmae III. Idus Augusti MDCCLVI.

SANCTI THOMÆ AQUINATIS COMMENTUM

IN PRIMUM LIBRUM SENTENTIARUM

MAGISTRI PETRI LOMBARDI

PROLOGUS S. THOMÆ

Ego sapientia effudi flumina: ego quasi trames aquae immensae defluo: ego quasi fluvius Doris, et sicut aqueductus exivi de paradiso. Dixi: Rigabo hortum plantationum, et inebriabo partus mei fructum. Eccli. 24. 40.

Inter multas sententias quae a diversis de sapientia prodierunt, quid scilicet esset vera sapientia, unam singulariter firmam et veram Apostolus protulit dicens *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, qui etiam nobis a Deo factus est sapientia*, 1 ad Corinth. 1, 24 et 30. Non autem hoc ita dictum est, quod solus Filius sit sapientia, cum Pater et Filius et Spiritus Sanctus sint una sapientia, sicut una essentia; sed quia sapientia quodam speciali modo Filio appropriatur, eo quod sapientiae opera cum proprietatibus Filii plurimum convenire videntur. Per sapientiam enim Dei manifestantur divinorum abscondita, produuntur creaturarum opera, nec tantum produuntur, sed etiam restaurantur et perficiuntur: illa, dico, perfectione qua unumquodque perfectum dicitur, prout proprium finem attingit. Quod autem manifestatio divinorum pertinet ad Dei Sapientiam, patet ex eo quod ipse Deus per suam sapientiam seipsum plene et perfecte cognoscit. Unde si quid de ipso cognoscimus oportet quod ex eo derivetur, quia omne imperfectum a perfecto trahit originem: unde dicitur Sapient. 9, 17: *Sensum tuum quis sciet, nisi tu derideris sapientiam?* Haec autem manifestatio specialiter per Filium facta invenitur: ipse enim est Verbum Patris, secundum quod dicitur Joan. 1: unde sibi manifestatio dicentis Patris convenit et totius Trinitatis. Unde dicitur Matth. 11, 27: *Nemo novit Patrem nisi Filius et cui Filius voluerit revelare: et Joan. 1, 18: Deum nemo vidit unquam, nisi Unigenitus qui est in sinu Patris.* Recte ergo dicitur ex persona Filii: *Ego sapientia effudi flumina.* Flumina ista intelligo fluxus aeternae processionis, qua Filius a Patre, et Spiritus Sanctus ab utroque, ineffabili modo procedit. Ista flumina olim occulta et quodammodo confusa erant, tum in similitudinibus creaturarum, tum etiam in aenigmatibus scri-

S. Th. Opera omnia. V. 6.

pturarum, ita ut vix aliqui sapientes Trinitatis mysterium fide tenerent. Venit Filius Dei et inclusa flumina quodammodo effudit, nomen Trinitatis publicando, Matth. ult. 19: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Unde Job 28, 2: *Profunda fluviorum scrutatus est et abscondita produxit in lucem.* Et in hoc tangitur materia primi libri.

Secundum quod pertinet ad Dei sapientiam est creaturarum productio: ipse enim de rebus creatis non tantum speculativam, sed etiam operativam sapientiam habet, sicut artifex de artificiat; unde in Psalm. 105: *Omnia in sapientia fecisti.* Et ipsa sapientia loquitur, Proverb. 8, 50: *Cum eo eram cuncta componens.* Hoc etiam specialiter Filio attributum invenitur, in quantum est imago Dei invisibilis, ad cuius formam omnia formata sunt: unde Coloss. 1, 15: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quoniam in ipso condita sunt universa;* et Joan. 1, 5: *Omnia per ipsum facta sunt.* Recte ergo dicitur ex persona Filii: *Ego quasi trames aquae immensae defluo;* in quo notatur et ordo creationis et modus. Ordo, quia sicut trames a fluvio derivatur, ita processus temporalis creaturarum ab aeterno processu personarum: unde in Psalm. 148, 5, dicitur: *Dirit, et facta sunt.* Verbum genuit, in quo erat ut fierent, secundum Augustinum (sup. Genes. ad litteram lib. 1, cap. 2). Semper enim id quod est primum est causa eorum quae sunt post, secundum Philosophum (2 Metaph., text. 4); unde primus processus est causa et ratio omnis sequentis processionis. Modus autem signatur quantum ad duo: scilicet ex parte creatis, qui cum omnia impleat, nulli tamen se committitur; quod notatur in hoc quod dicitur, *Immensae.* Item ex parte creaturae: quia sicut trames procedit extra alveum fluminis, ita creatura procedit a Deo extra

quae aedificata est cum propugnaculis: mille clypei pendunt ex ea, omnis armatura fortium. Per David significatur Christus: turris ejus est fides vel Ecclesia: clypei sunt rationes et auctoritates sanctorum. Vel potius muniam ostendere; quia ipse non invenit rationes, sed potius ab aliis inventis compilavit: et in hoc tangit unam utilitatem, scilicet exclusionem erroris. Ac theologiarum inquisitionum abdita aperire. Illic tangit aliam quantum ad manifestationem veritatis; et hoc in primis tribus Libris. Nec non et sacramentorum ecclesiasticorum pro modulo intelligentiae nostrae notitiam tradere studuimus: et hoc quantum ad quartum.

Non valentes studiosorum fratrum votis jure resistere. Hic ponit causam moventem, quae dicit caritatem in proximum: et primo ponit causam moventem; secundo retrahentem, ibi, *Quamvis non ambigamus omnem humani eloquii sermonem calumniae atque contradictioni acemulorum semper fuisse obnoxium.*

Lingua, ad praesentes, vel quantum ad communicationem doctrinae; stylo, propter absentes, vel ad perpetuandam memoriam.

Bigas, idest linguam et stylum, quibus quasi duabus rotis vehitur a magistro in discipulum, agit Christi caritas. Hoc sumitur 2 Corinth. 3, 14: *Caritas Christi urget nos.*

Contra, Eccl. 9, 1: *Nemo scit, utrum amore an odio dignus sit.* Ergo etc. — Respondeo. Caritas dicitur uno modo habitus infusus; et hunc nullus potest scire se habere certitudinaliter, nisi per revelationem; sed potest conjicere per aliqua signa probabilia. Alio modo dicitur caritas amor multum appetens amatum; et sic aliquis potest scire se habere caritatem. *Quamvis non ambigamus omnem humani eloquii sermonem calumniae atque contradictioni acemulorum semper fuisse obnoxium.* Hic ponit tertiam causam retrahentem, scilicet contradictionem invidiorum: et circa hoc tria facit. Primo ponit contradictionis evidentiam per simile in aliis; secundo contradictionis causam ex inordinatione voluntatis, ex qua error, ex qua invidia, ex qua contradictio oritur, ibi, *Quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque fit animorum sensus; tertio contradicentium nequitiam, ibi, Qui non rationi voluntatem subjiciunt.*

Calumniae, quae est occulta et particularis impugnatio; contradictioni, quae est aperta, et in toto, et universalis; obnoxium, quasi poenae vel noxae addictum.

Veri ratione perfectum; idest, perficiebat secundum rationem veritatis, videlicet quantum ad illos qui male intelligunt, et tamen malum intellectum pertinaciter voluntate defendunt.

Complacet, quantum ad illos quorum voluntas inordinate post se trahit iudicium rationis, ut verum iudicetur illud quod placet. *Offendenti*, idest quod displicet.

Contra, 5 Esdrae, 4, 59: *Omnes benignantur in operibus ejus.* Ergo etc. — Respondeo. Veritas secundum se semper amatur; sed per accidens potest haberi odio, et hoc accidens est infinitum: quia causae per accidens, secundum Philosophum (2 Phys., text. 50, sive cap. 3) infinitae sunt.

Deus hujus saeculi. Sumitur 2 Corinth. 4, et exponitur de Deo vero, qui operatur invidiam, permittendo; vel de diabolo, cui saeculum obedit, qui operatur suggerendo. *Diffidentiae*, vel quia diffidunt

de Deo, vel quia de eis diffidentum est ex ratione morbi, quamvis non ex potestate medici.

Qui non rationi voluntatem subjiciunt. Hic ostendit contradicentium nequitiam: et primo ex inordinata professione; secundo ex simulata religione, ibi, *Habent rationem sapientiae in superstitione*; tertio ex pertinaci contentione, ibi, *Qui contentioni studentes, contra veritatem sine duobus bellant.*

Ostendit autem primo ex duobus eos esse inordinatos, scilicet quia voluntas non sequitur rationem, sed e converso; quod tangit ubi dicit: *Qui non rationi voluntatem subjiciunt*; et quia rationem suam non subjiciunt sacrae doctrinae; quod notatur ibi, *Nec doctrinae studium impendunt.*

Somniantur, quasi phantasiando, sicut homo in somniis. Sed ad fabulas convertentes auditum. Sumitur de 2 Timoth. 4. Fabula enim composita est ex miris, secundum Philosophum (lib. Poet., c. 4, et 1 Metaph., lect. 5), et isti semper volunt nova audire. *Professio*, idest studium. *Docenda*, idest digna doceri. *Rationem*, idest argumentum ad ostendendum exteriori sapientiam. *In superstitione*, superflua religione exteriori simulata. *Quia fidei defectionem sequitur hypocritis mendax.* Sumitur 1 Timoth. 4, 1: *Discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemomorum in hypocritis loquentium mendacium.* Omnium verborum.

Contra, Beda: *Nulla falsa est doctrina, quae non aliqua vera intermiscet* (Ex Aug. lib. 2 quaest. Evang. cap. 40).

Respondeo, illa vera quae dicunt, quamvis in se vera sint, tamen quantum ad usum eorum falsa sunt, quia falso utuntur eis.

Pruriginem, idest inordinatum desiderium nova audiendi, sicut pruritus concitatur ex calore inordinato. Sumitur ex 2 Tim. 4, 3: *Erit tempus, cum . . . ad sua desideria coacerbabit sibi magistros, prurientes auribus. Dogmate, propter hoc quod ratio voluntatem sequitur. Contentioni, quae, secundum Ambrosium ad Rom. (1) « est impugnatio veritatis cum confidentia elamoris ». Veritas, 5 Esdr. 4, 58: Veritas manet, et invalescit in aeternum.*

Horum igitur Deo odibilem ecclesiam evertere atque ora oppilare . . . volentes, in labore multo ac sudore hoc volumen, Deo praestante, compegimus. Hic reddit auditorem docilem, praelibando causas operis: et primo ponit causam finalem quantum ad duas utilitates, scilicet destructionem erroris; unde dicit: *Odibilem ecclesiam*: Psalm. 25, 3: *Odium ecclesiam malignantium*: ne virus, idest ne venenum, in altis effundere queant; et manifestationem veritatis: unde dicit: *Lucernam veritatis in candelabro exaltare volentes.* Sumitur de Luc. 8, 16: *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub molio*. In candelabro, idest in aperto. Secundo tangit causam efficientem, scilicet principalem, Deo praestante instrumentalem. *Compegimus*: quia hoc opus est quasi compaginatum ex diversis auctoritatibus. *Sudore*, quoque defectu corporali, qui sequitur laborem spirituales. Tertio ostendit causam materialem ibi: *Ex testimoniis veritatis.* Psalm. 118, 432: *Initio cognovi de testi-*

(1) In illud cap. 2 vers. 7: *Us qui ex contentione sunt, nec accipient veritatem*: quamvis Commentarius ille non Ambrosii, sed alterius ejusdem sit, qui velut Auctor supposititius passim Ambrosius appellatur in Glossa et Hilarius Diaconus a plerisque putatur. Quod pro ceteris indicibus Ambrosii in Epist. Pauli semel annotatum esto (ex edit. P. Nicolai).

monis tuis. Quarto causam formalem quantum ad distinctionem Librorum: *In quatuor Libros*: et quantum ad modum operis: *In quo majorum exempla, quantum ad similitudines; doctrinam, quantum ad rationes, reperies. Viperae, haereticiae*: haeretici enim pariendo alios in sua haeresi, pereunt sicut vipera. *Prodidimus, reseravimus. Adijci viam. Complexi, amplexantes. Impiae, infidelis. Inter utramque, scilicet, nec nimis alte, nec nimis humiliter: vel inter duos contrarios errores, sicut Sabellii, et Arii. Non a paternis discessit limitibus, secundum illud Proverb. 22, 28: Non transferes terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.*

Non igitur debet hic labor cuiquam pigro, vel multum docto, videri superfluous. Hic reddit auditorem attentum: et primo ex utilitate operis, ibi: *Brevi volumine complicans Patrum sententias.* Sententia, secundum Avicennam, est definitiva et certissima conceptio. Secundo ex profunditate materiae, ibi: *In hoc autem tractatu pium lectorem, qui secundum fidem intelligit, liberum correctorem, qui solum propter correctionem corrigat, desidero.* Liber enim, secundum Philosophum (in proem. Metaph.) dicitur qui causa sui est, et non propter odium vel invidiam. Tertio ex ordinatione modi procedendi, ibi: *Ut autem quod quaeritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum Librorum capitula distinguantur, praemisimus.*

QUAESTIO I.

Ad evidentiam hujus sacrae doctrinae, quae in hoc libro traditur, quaeruntur quinque: 1.º de necessitate ipsius; 2.º supposito quod sit necessaria, an sit una, vel plures; 3.º si sit una, an practica, vel speculativa; et si speculativa, utrum sapientia, vel scientia, vel intellectus; 4.º de subiecto ipsius; 5.º de modo.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum praeter physicas disciplinas alia doctrina sit homini necessaria. — (1 p., qu. 1, art. 1, et 2, qu. 2, art. 5; et 4 cont. Gent., cap. 1; et de Ver. qu. 14, art. 10.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod praeter physicas disciplinas nulla sit homini doctrina necessaria. Sicut enim dicit Dionysius in epistola ad Polycarpum, *philosophia est cognitio existentium; et constat, inducendo in singulis, quod de quolibet genere existentium in philosophia determinatur; quia de Creatore et creaturis, tam de his quae sunt ab opere naturae, quam de his quae sunt ab opere nostro.* Sed nulla doctrina potest esse nisi de existentibus, quia non entis non est scientia. Ergo praeter physicas disciplinas nulla doctrina debet esse.

2. Item, omnis doctrina est ad perfectionem: vel quantum ad intellectum, sicut speculativae, vel quantum ad effectum procedentem in opus, sicut practicae. Sed utrumque completur per Philosophiam: quia per demonstrativas scientias perficitur intellectus, per morales affectus. Ergo non est necessaria alia doctrina.

3. Praeterea, quaecumque naturali intellectu possunt cognosci ex principiis rationis, vel sunt in philosophia tradita, vel per principia philosophiae inveniri possunt. Sed ad perfectionem hominis suf-

ficit illa cognitio quae ex naturali intellectu potest haberi. Ergo praeter philosophiam non est necessaria alia doctrina. Probatio mediae. Illud quod per se suam perfectionem consequi potest, nobiliter est eo quod per se consequi non potest. Sed alia animalia et creaturae insensibiles ex puris naturalibus consequuntur finem suum; quamvis non sine Deo, qui omnia in omnibus operatur. Ergo et homo, cum sit nobilior eis, per naturalem intellectum cognitionem sufficientem suae perfectioni habere potest.

Contra, Hebr. 11, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Placere autem Deo est summe necessarium. Cum igitur ad ea quae sunt fidei, philosophia non possit (1) ascendere, oportet esse aliquam doctrinam quae ex fidei principiis procedat.

Item, effectus non proportionatus causae, imperfecte ducit in cognitionem suae causae. Talis autem effectus est omnis creatura respectu Creatoris, a quo in infinitum distat. Ergo imperfecte ducit in ipsius cognitionem. Cum igitur philosophia non procedat nisi per rationes sumptas ex creaturis, insufficientes est ad Dei cognitionem faciendam. Ergo oportet aliquam aliam doctrinam esse altiore, quae per revelationem procedat, et philosophiae defectum suppleat.

Solutio. Ad hujus evidentiam sciendum est, quod omnes qui recte senserunt posuerunt finem humanae vitae Dei contemplationem. Contemplatio autem Dei est dupliciter. Una per creaturas, quae imperfecta est, ratione jam dicta, in qua contemplatione Philosophus (10 Eth. cap. 9) felicitatem contemplativam posuit, quae tamen est felicitas viae; et ad hanc ordinatur tota cognitio philosophica, quae ex rationibus creaturarum procedit. Est alia Dei contemplatio, qua videtur immediate per suam essentiam; et haec perfecta est, quae erit in patria et est homini possibilis secundum fidei suppositionem. Unde oportet ut ea quae sunt ad finem proportionentur fini, quatenus homo manducatur ad illam contemplationem instatu viae per cognitionem non a creaturis sumptam, sed immediate ex divino lumine inspiratam; et haec est doctrina theologica. Ex hoc possumus habere duas conclusiones. Una est, quod ista scientia imperat omnibus aliis scientiis tamquam principalis: alia est, quod ipsa utitur in obsequium sui omnibus aliis scientiis quasi vassallis, sicut patet in omnibus artibus ordinatis, quarum finis unius est sub fine alterius, sicut finis pigmentariae artis, qui est confectio medicinarum, ordinatur ad finem medicinae, qui est sanitas: unde medicus imperat pigmentario et utitur pigmentis ab ipso factis, ad suum finem. Ita, cum finis totius philosophiae sit infra finem theologiae, et ordinatus ad ipsum, Theologia debet omnibus aliis scientiis imperare et uti his quae in eis traduntur.

Ad primum ergo dicendum, quod, quamvis Philosophia determinet de existentibus et secundum rationes a creaturis sumptas, oportet tamen esse aliam quae existentia consideret secundum rationes ex inspiratione divini luminis acceptas.

Et per hoc patet solutio ad secundum: quia Philosophia sufficit ad perfectionem intellectus secundum cognitionem naturalem, et affectus secundum virtutum acquisitionem; et ideo oportet esse aliam scientiam per quam intellectus perficiatur quantum

(1) Al. deest ascendere.

ad cognitionem infusam, et affectus quantum ad dilectionem gratuitam.

Ad tertium dicendum, quod in his quae acquirunt aequalem bonitatem pro fine, tenet propositio inducta, scilicet, nobiliss est eo quod per se consequi non potest. Sed illud quod acquirit bonitatem perfectam pluribus auxiliis et motibus, est nobiliss eo quod imperfectam bonitatem acquirit paucioribus, vel per seipsum, sicut dicit Philosophus (in 3 Caeli et mundi, text. 35, sive cap. 12); et hoc modo se habet homo respectu aliarum creaturarum, qui factus est ad ipsius divinae gloriae participationem.

ARTICULUS II.

Utrum tantum una doctrina debeat esse praeter physicas. — (1, p., qu. 5, art. 1.)

Circa secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non una tantum doctrina debeat esse praeter physicas doctrinas, sed plures. De omnibus enim de quibus instruitur homo per rationes creaturarum, potest instrui per rationes divinas. Sed scientiae procedentes per rationes creaturarum sunt plures, differentes genere et specie, sicut moralis, naturalis etc. Ergo scientiae procedentes per rationes divinas, debent plures esse.

2. Item, una scientia est unius generis subjecti, sicut dicit Philosophus (in 1 Posteriorum, text. 45). Sed Deus et creatura, de quibus in divina doctrina tractatur, non reducuntur in unum genus, neque univoce neque analogice. Ergo divina scientia non est una. Probatio mediae. Quaecumque conveniunt in uno genere univoce vel analogice, participant aliquid idem, vel secundum prius et posterius, sicut substantia et accidens rationem entis, vel aequaliter, sicut equus et bos rationem animalis. Sed Deus et creatura non participant aliquid idem, quia illud esset simpliciter et prius utroque. Ergo nullo modo reducuntur in idem genus.

3. Item, ea quae sunt ab opere nostro, sicut opera virtutum et quae sunt ab opere naturae, non reducuntur ad eandem scientiam; sed unum pertinet ad moralem, alterum ad naturalem. Sed divina scientia determinat de his quae sunt ab opere nostro, tractando de virtutibus et praecipis: tractat etiam de his quae non sunt ab opere nostro, sicut de Angelis et aliis creaturis. Ergo videtur quod non sit una scientia.

Contra, quaecumque conveniunt in ratione una possunt ad unam scientiam pertinere: unde etiam omnia, in quantum conveniunt in ratione entis, pertinent ad metaphysicam. Sed divina scientia determinat de rebus per rationem divinam quae omnia complectitur: omnia enim et ab ipso et ad ipsum sunt. Ergo ipsa una existens potest de diversis esse.

Praeterea, quae sunt diversarum scientiarum, distinctim et in diversis libris determinantur. Sed in sacra Scriptura permixtim in eodem libro quandoque determinatur de moribus, quandoque de Creatore, quandoque de creaturis, sicut patet fere in omnibus libris. Ergo ex hoc non diversificatur scientia.

Solutio. Respondeo. Ad hoc notandum est, quod aliqua cognitio quanto altior est, tanto est magis unica et ad plura se extendit: unde intellectus Dei, qui est altissimus, per lumen quod est ipse Deus, omnium rerum cognitionem habet distincte. Ita et cum ista

scientia sit altissima et per ipsum lumen inspirationis divinae efficaciam habens, ipsa unica manens, non multiplicata, diversorum rerum considerationem habet, non tantum in communi, sicut metaphysica, quae considerat omnia in quantum sunt entia, non descendens ad propriam cognitionem moralium, vel naturalium. Ratio enim entis, cum sit diversificata in diversis, non est sufficiens ad specialem rerum cognitionem; ad quarum manifestationem divinum lumen in se unum manens, secundum beatum Dionysium in principio caelestis Hierarchiae, efficaciam habet.

Ad primum ergo dicendum, quod divinum lumen, ex cuius certitudine procedit haec scientia, est efficax ad manifestationem plurium quae in diversis scientiis in philosophia traduntur, ex eorum rationibus in eorum cognitionem procedentibus; et ideo non oportet scientiam istam multiplicari.

Ad secundum dicendum, quod Creator et creatura reducuntur in unum, non communitate (1) univocationis sed analogiae. Talis autem communitas potest esse dupliciter. Aut ex eo quod aliqua participant aliquid unum secundum prius et posterius, sicut potentia et actus rationem entis, et similiter substantia et accidens; aut ex eo quod unum esse et rationem ab altero recipit, et talis est analogia creaturae ad Creatorem: creatura enim non habet esse nisi secundum quod a primo ente descendit: unde nec nominatur ens nisi in quantum ens primum imitatur; et similiter est de sapientia et de omnibus aliis quae de creatura dicuntur.

Ad tertium dicendum, quod ea quae sunt ab opere nostro et ea quae sunt ab opere naturae, considerata secundum proprias rationes, non cadunt in eandem doctrinam. Una tamen scientia utrumque potest considerare, quae per lumen divinum certitudinem habet, quod est efficax ad cognitionem utriusque.

Potest tamen aliter dici, quod virtus quam theologus considerat, non est ab opere nostro: immo enim Deus in nobis sine nobis operatur, secundum Augustinum (2 de lib. arbit., cap. 19).

ARTICULUS III.

Utrum sit practica vel speculativa. — (1, p., qu. 1, art. 4, et 2 p., qu. 1, art. 2; et super Boet. de Trin., qu. 11, art. 2; et 5 p., qu. 1, art. 6; et 2 contra Gent. cap. 4.)

Circa tertium sic proceditur. Videtur quod ista doctrina sit practica. Finis enim practicae est opus, secundum Philosophum (in 2 Metaph., text. 5). Sed ista doctrina, quae fidei est, principaliter est ad bene operandum; unde Jacob. 2, 26: *Fides sine operibus mortua est*; et Psalm. 110, 10: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*. Ergo videtur quod sit practica.

Contra, (in princip. Metaphys. in proem.) dicit Philosophus, quod nobilissima scientiarum est sui gratia. Practicae autem non sunt sui gratia, immo propter opus. Ergo, cum ista nobilissima sit scientiarum, non erit practica.

Praeterea, practica scientia determinat tantum ea quae sunt ab opere nostro. Haec autem doctrina

(1) *Al.* vocationis.

considerat Angelos et alias creaturas, quae non sunt ab opere nostro. Ergo non est practica, sed speculativa.

QUAESTIUNCULA II.

1. Uterius quaeritur, utrum sit scientia; et videtur quod non. Nulla enim scientia est de particularibus, secundum Philosophum (1 Post., text. 7). Sed in sacra Scriptura aguntur tractantur particularium hominum, sicut Abraham, Isaac etc. Ergo non est scientia.

2. Praeterea, omnis scientia procedit ex principiis per se notis, quae cuilibet sunt manifesta. Haec autem scientia procedit ex credibilibus, quae non ab omnibus conceduntur. Ergo non est scientia.

3. Praeterea, in omni scientia acquiritur aliquis habitus per rationes inductas. Sed in hac doctrina non acquiritur aliquis habitus: quia fides, cui tota doctrina haec innititur, non est habitus acquisitus, sed infusus. Ergo non est scientia.

Contra, (1) secundum Augustinum (de Trin., lib. 14, in princip.), Theologia est scientia de rebus quae ad salutem hominis pertinent. Ergo est scientia.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius quaeritur, utrum sit sapientia; et videtur quod non. Quia, sicut dicit Philosophus (in princ. Metaphys.), sapiens debet esse certissimus causarum. Sed in ista doctrina non est aliquis certissimus; quia fides, cui haec doctrina innititur, est infra scientiam et supra opinionem. Ergo non est sapientia.

Contra, 1 Corinth. 2, 6: *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Cum ergo hanc doctrinam ipse docuerit et de ipsa loquatur, videtur quod ipsa sit sapientia.

Solutio I. Respondeo dicendum, quod ista scientia, quamvis sit una, tamen perfecta est et sufficiens ad omnem humanam perfectionem, propter efficaciam divini luminis, ut ex praedictis patet. Unde perficit hominem et in operatione recta et quantum ad contemplationem veritatis: unde quantum ad quid practica est et etiam speculativa. Sed, quia scientia omnis principaliter pensanda est ex fine, finis autem ultimus istius doctrinae est contemplatio primae veritatis in patria, ideo principaliter speculativa est. Et, cum habitus speculativi sint tres, secundum Philosophum (6 Ethic., cap. 7), scilicet sapientia, scientia et intellectus; dicimus quod est sapientia, eo quod altissimas causas considerat et est sicut caput et principalis et ordinatrix omnium scientiarum; et est etiam magis dicenda sapientia quam metaphysica, quia causas altissimas considerat per modum ipsarum causarum, quia per inspirationem a Deo immediate acceptam; metaphysica autem considerat causas altissimas per rationes ex creaturis assumptas. Unde ista doctrina magis etiam divina dicenda est quam metaphysica: quia est divina quantum ad subjectum et quantum ad modum accipiendi; metaphysica autem quantum ad subjectum tantum. Sed sapientia, ut dicit Philosophus (in 6 Ethic., cap. 8, vel 7), considerat conclusiones et principia; et ideo sapientia est scientia et intellectus; cum scientia sit de conclusionibus et intellectus de principis.

(1) *Al.* August. de Trin. etc.

Ad primum ergo dicendum, quod opus non est ultimum intentum in hac scientia, immo potius contemplatio primae veritatis in patria, ad quam deputati ex bonis operibus pervenimus, sicut dicitur Matth. 3, 8: *Beati mundo corde*; et ideo principalis est speculativa quam practica.

Alia duo concedimus.

Solutio II. Ad id quod ulterius quaeritur, dicendum, quod ista doctrina scientia est: et quod obicitur, quod est de particularibus, dicendum, quod non est de particularibus in quantum particularia sunt, sed in quantum sunt exempla operandorum; et hoc usitatur etiam in scientia morali; quia operationes particularium circa particularia sunt; unde per exempla particularia, ea quae ad mores pertinent, melius manifestantur.

Ad aliud dicendum, quod ista doctrina habet pro principiis primis articulos fidei, qui per lumen fidei infusum per se noti sunt habentem fidem, sicut et principia naturaliter nobis insita per lumen intellectus agentis. Nec est mirum, si infidelibus nota non sunt, qui lumen fidei non habent: quia nec etiam principia naturaliter insita nota essent sine lumine intellectus agentis. Et ex istis principiis, non respiciens communia principia, procedit ista scientia; nec habet viam ad ea probanda, sed solum ad defendendum a contradicentibus, sicut nec aliquis artifex potest probare sua principia.

Ad aliud dicendum, quod, sicut habitus principiorum primorum non acquiritur per alias scientias, sed habetur a natura; sed habitus conclusionum a primis principiis deductarum: ita etiam in hac doctrina non acquiritur habitus fidei, qui est quasi habitus principiorum; sed acquiritur habitus eorum quae ex eis deducuntur et quae ad eorum defensionem valent. Aliud concedimus.

Solutio III. Ad id quod ulterius quaeritur, an sit sapientia, dicendum, quod propriissime sapientia est, sicut dictum est. Et quod obicitur, quod non est certissimus aliquis in ista doctrina, dicimus, quod falsum est: magis enim fidelis et firmus assentit his quae sunt fidei quam etiam primis principiis rationis. Et quod dicitur, quod fides est infra scientiam, non loquitur de fide infusa, sed de fide acquisita, quae est opinio fortificata rationibus. Habitus autem istorum principiorum, scilicet articulorum, dicitur fides et non intellectus, quia ista principia supra rationem sunt, et ideo humana ratio ipsa perfecte capere non valet; et sic fit quedam defectiva cognitio, non ex defectu certitudinis cognitorum, sed ex defectu cognoscens. Sed tamen ratio manuata per fidem exerescit in hoc ut ipsa credibilia plenius comprehendat, et tunc ipsa quodammodo intelligit: unde dicitur Isa. 7, 9, secundum aliam litteram: *Nisi credideritis, non intelligitis*.

ARTICULUS IV.

Utrum Deus sit subjectum istius scientiae. — (1, p., qu. 1, art. 7.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus sit subjectum istius scientiae. Omnis enim scientia debet intulari et denominari a suo subjecto. Sed ista scientia dicitur Theologia, quasi sermo de Deo. Ergo videtur quod Deus sit subjectum eius.

Contra, Boetius (in lib. 1 de Trin., cap. 5) dicit quod simplex forma subjectum esse non potest.

Sed Deus est hujusmodi. Ergo non potest esse subiectum.

2. Item, videtur, secundum Hugonem de sancto Victore, quod opera restorationis sint subiectum: sic enim dicit (in libro de Sacramentis, lib. 1, part. 1, cap. 11), quod *opera primae conditionis sunt materiae altarum scientiarum, opera autem restorationis sunt materiae Theologiae*. Ergo etc.

Contra, quidquid determinatur in scientia debet contineri sub subiecto ipsius. Sed in Theologia determinatur de operibus creationis, ut patet Genes. 1. Ergo videtur quod opera restorationis non sint subiectum.

5. Item, Videtur quod res et signa sint subiectum: illud enim est subiectum in scientia circa quod tota scientiae intentio versatur. Sed tota intentio Theologiae versatur circa res et signa, ut dicit Magister Sententiarum (in dist. 1, in princ.) Ergo res et signa sunt subiectum.

Contra, per rationes subiecti debet scientia differre ab aliis scientiis, cum quaelibet scientia habeat proprium subiectum. Sed de rebus et signis considerantur etiam aliae scientiae. Ergo non sunt proprium subiectum hujus scientiae.

Solutio. Respondeo, quod subiectum habet ad scientiam ad minus tres comparationes.

Prima est, quod quaecumque sunt in scientia debent contineri sub subiecto. Unde considerantes haec conditionem, posuerunt res et signa esse subiectum hujus scientiae; quidam autem totum Christum, id est caput et membra; eo quod quidquid in hac scientia traditur, ad hoc reduci videtur. Secunda comparatio est, quod subiecti cognitio principaliter attenditur in scientia. Unde, quia ista scientia principaliter est ad cognitionem Dei, posuerunt Deum esse subiectum ejus. Tertia comparatio est, quod per subiectum distinguitur scientia ab omnibus aliis; quia secantur scientiae quemadmodum et res, ut dicitur in 3 de Anima (text. 58, vel cap. 8); et secundum hanc considerationem, posuerunt quidam, credibile esse subiectum hujus scientiae. Haec enim scientia in hoc ab omnibus aliis differt, quia per inspirationem fidei procedit. Quidam autem opera restorationis, eo quod tota scientia ista ad consequendum restorationis effectum ordinatur. Si autem volumus invenire subiectum quod haec omnia comprehendat, possumus dicere quod ens divinum cognoscibile per inspirationem est subiectum hujus scientiae. Omnia enim quae in hac scientia considerantur, sunt aut Deus, aut ea quae ex Deo et ad Deum sunt, in quantum hujusmodi: sicut etiam medicus considerat signa et causas et multa hujusmodi, in quantum sunt sana, id est ad sanitatem aliquo modo relata. Unde quanto aliquid magis accedit ad veram rationem Divinitatis, principaliter consideratur in hac scientia.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus non est subiectum, nisi sicut principaliter intentum, et sub cuius ratione omnia quae sunt in scientia, considerantur. Quod autem obijcit in contrarium, quod forma simplex non potest esse subiectum, dicimus, quod verum est accidens: nihilominus tamen potest esse subiectum praedicatum in propositione: et omne tale potest esse subiectum in scientia, dummodo illud praedicatum de eo probari possit.

Ad aliud dicendum, quod opera restorationis non sunt proprie subiectum hujus scientiae, nisi in quantum omnia quae in hac scientia dicuntur, ad

restorationem nostram quodammodo ordinantur.

Ad aliud dicendum, quod res et signa communiter accepta, non sunt subiectum hujus scientiae, sed in quantum sunt quaedam divina.

ARTICULUS V.

Utrum modus procedendi sit artificialis.

(1 p. qu. 1, art. 8, 9 et 10.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod modus procedendi non sit artificialis. Nobilissimae enim scientiae debet esse nobilissimus modus. Sed quanto magis modus est artificialis, tanto nobilior est. Ergo, cum haec scientia sit nobilissima, modus ejus debet esse artificialissimus.

2. Praeterea, modus scientiae debet ipsi scientiae proportionari. Sed ista scientia maxime est una, ut probatum est. Ergo et modus ejus debet esse maxime unicus. Cujus contrarium videtur, cum quandoque comminando, quandoque praecipiendo, quandoque aliis modis procedat.

3. Praeterea, scientiarum maxime differentium non debet esse unus modus. Sed Poetica, quae minimum continet veritatis, maxime differt ab ista scientia, quae est verissima. Ergo, cum illa procedat per metaphoricarum locutiones, modus hujus scientiae non debet esse talis.

4. Praeterea, Ambrosius (1) (lib. 1, de potestate sacra circa finem, ad Gratianum): *Tolle argumenta ubi fides quaeritur*. Sed in sacra scientia maxime quaeritur fides. Ergo modus ejus nullo modo debet esse argumentativus.

Contra, 1 Pet. 5, 13: *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe*. Hoc autem sine argumentis fieri non valet. Ergo debet quandoque argumentis uti. Idem habetur ex hoc quod dicitur Tit. 1, 9: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt, arguere*.

Solutio. Respondeo dicendum, quod modus cuiusque scientiae debet inquiri secundum conditiones materiae, ut dicit Boetius (1 de Trin., cap. 1), et Philosophus (in 1 Eth., text. 1). Principia autem hujus scientiae sunt per revelationem accepta; et ideo modus accipiendi ipsa principia debet esse revelativus ex parte infundentis, ut in revelationibus Prophetarum, et orativus ex parte recipientis, ut patet in Psalmis. Sed quia, praeter lumen infusum, oportet quod habitus fidei distinguitur ad determinatam credibilem ex doctrina praedicantis, secundum quod dicitur Rom. 10, 14: *Quomodo credent ei quem non audierunt? sicut etiam intellectus principiorum naturaliter insistorum determinatur per sensibilem accepta, veritas autem praedicantis per miracula confirmatur, ut dicitur Marc. ult. 20; Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis*; oportet etiam quod modus istius scientiae sit narrativus signorum, quae ad confirmationem fidei faciunt; et, quia etiam ista principia non sunt proportionata humanae rationi secundum statum viae, quae ex sensibilibus consuevit accipere, ideo oportet ut ad eorum cognitionem per sensibilibus similitudines manudeatur: unde oportet modum istius scien-

(1) Fictitius index. Sumptum est ex lib. 1 de fide ad Gratianum, cap. 5 (ex edit. P. Nicolai).

tiae esse metaphoricum, sive symbolicum, vel parabolicum. Ex istis autem principiis ad tria proceditur in sacra Scriptura: scilicet ad destructionem errorum, quod sine argumentis fieri non potest; et ideo oportet modum hujus scientiae esse quandoque argumentativum, tum per auctoritates, tum etiam per rationes et similitudines naturales. Proceditur etiam ad instructionem morum: unde quantum ad hoc modus ejus debet esse praecipuus, sicut in lege; comminatorius et promissivus, ut in Prophetis; et narrativus exemplorum, ut in historialibus. Proceditur tertio ad contemplationem veritatis in quaestionibus sacrae Scripturae; et ad hoc oportet modum etiam esse argumentativum, quod praecipue servatur in originalibus Sanctorum et in isto libro, qui quasi ex ipsis conflatur. Et secundum hoc etiam potest accipi quadrupliciter, modus exponendi sacram Scripturam: quia secundum quod accipitur ipsa veritas fidei, est sensus historicus; secundum autem quod ex eis proceditur ad instructionem morum, est sensus moralis; secundum autem quod proceditur ad contemplationem veritatis eorum quae sunt viae, est sensus allegoricus; et secundum quod proceditur ad contemplationem veritatis eorum quae sunt patriae, est sensus amagocicus. Ad destructionem autem errorum non proceditur nisi per sensum litteralem, eo quod alii sensus sunt per similitudines accepti

et ex similitudinariis locutionibus non potest nisi argumentatio; unde et Dionysius dicit (in epistola ad Titum, in princip.) quod symbolica theologia non est argumentativa.

Ad primum ergo dicendum, quod modus artificialis dicitur qui competit materiae; unde modus qui est artificialis in geometria, non est artificialis in ethica; et secundum hoc modus hujus scientiae maxime artificialis est, quia maxime conveniens materiae.

Ad secundum dicendum, quod quamvis ista scientia una sit, tamen de multis est et ad multa valet, secundum quae oportet modos ejus multiplicari, ut jam patuit.

Ad tertium dicendum, quod poetica scientia est de his quae propter defectum veritatis non possunt a ratione capi; unde oportet quod quasi quibusdam similitudinibus ratio seducatur: theologia autem est de his quae sunt supra rationem; et ideo modus symbolicus utriusque communis est, cum neutra rationi proportionetur.

Ad quartum dicendum, quod argumenta tolluntur ad probationem articulorum fidei; sed ad defensionem fidei et inventionem veritatis in quaestionibus ex principiis fidei, oportet argumentis uti: sic etiam Apostolus facit, 1 Corinth. 13, 16: *Si Christus resurrexit, ergo et mortui resurgent*.

LIBER PRIMUS

DE MYSTERIO TRINITATIS.

DISTINCTIO I.

De mysterio Trinitatis.

Veteris ac novae legis continentiam diligenti indagine etiam atque etiam considerantibus nobis, praevia Dei gratia, innotuit sacrae paginae tractatoris circa res vel signa praecipue versari. Ut enim egregius doctor Augustinus ait (in libro de Doctrina christiana, cap. 2), omnis doctrina vel rerum est vel signorum; sed res etiam per signa discuntur. Proprie autem hic res appellantur quae non ad significandum aliquid adhibentur; signa vero quorum usus est in significando. Eorum autem aliqua sunt, quorum omnis usus est in significando, non in justificando; id est, quibus non utitur nisi aliquid significandi gratia, ut aliqua sacramenta legalia: alia quae non solum significant, sed conferunt quod intus adjuvet, sicut evangelica sacramenta. Ex quo aperte intelligitur, quae hic appellantur signa; res illae videlicet quae ad significandum aliquid adhibentur. Omne ergo signum etiam res aliqua est: quod enim nulla res est, omnino nihil est, ut (in eodem lib. et cap.) Augustinus ait. Non autem e converso omnis res signum est, quia non adhibetur ad aliquid significandum. Cuiusmodi hic intenderit Theologorum speculatio studiosa ac modesta, divinam Scripturam formam praescriptam in doctrina tenere advertit. De his ergo, nobis aditum ad res divinas aliquatenus intelligendas, Deo duce, aperire volentibus, disserendum est et primo de his, postea de signis disseremus.

De rebus communiter agit.

Id ergo in rebus considerandum est, ut (in eodem lib. cap. 5, et deinceps) ait Augustinus, quod res aliae sunt quibus fruendum est, aliae quibus utendum est, aliae quae fruuntur et utuntur. Illae quibus fruendum est, nos beatos faciunt. Istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adjuvantur et quasi adminiculantur, ut ad illas S. Th. Opera omnia. V. 6.

res, quae nos beatos faciunt, pervenire, eisque inhaerere possimus. Res vero quae fruuntur et utuntur, nos sumus, quasi inter utrasque constituti, et Angeli sancti. Frui autem est amore inhaerere alie rei propter seipsam; uti vero, id quod in usum venerit, referre ad obtinendum illud quod fruendum est, alias abuti est, non uti: nam usus illicitus, abusus vel abusus debet nominari. Res ergo quibus fruendum est, sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus: eadem tamen Trinitas quaedam summa res est, communis omnibus fruentibus ea; si tamen res dici debet et non rerum omnium causa, si tamen et causa: non enim facile potest inveniri nomen quod laute conveniat excellentiae, nisi quod melius dicitur Trinitas hic unus Deus. Res autem quibus utendum est, mundus est et in eo creatura. Unde Augustinus (in eodem lib. de Doct. christ., cap. 4 et super Joan. tract. 43): « Utendum est hoc mundo, non fruendum, ut invisibilia Dei » per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciantur; id est, ut « de temporalibus aeterna capiantur. » Item (in eodem lib., cap. 21): « In omnibus rebus illae tantum sunt quibus est fruendum, quae aeternae et incommutabiles sunt; ceteris autem » utendum est, ut ad illarum perfectionem perveniant. » Unde Augustinus (in lib. 10 de Trin., cap. 16): « Fruimur » cognitis, in quibus ipsis propter se voluntas delectata consistit; utitur vero eis quae ad aliud referimus, quo » fruendum est. »

Item quid intersit inter frui et uti, aliter quam supra.

Notandum vero, quod idem Augustinus (in lib. 10 de Trin., cap. 11) aliter quam supra accipit uti et frui, sic dicit: « Uti est assumere aliquid in facultatem voluntatis; frui autem est uti cum gaudio, non alio spei, sed iam rei. Ideoque » omnis qui fruatur utitur: assumit enim aliquid in facultatem voluntatis cum fine delectationis. Non autem omnis qui utitur et fruatur, si id quod in voluntatis facultatem assumit,